
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341:41

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.3>

Н. М. Градецька

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін
Київського інституту Національної гвардії України

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК ГАРАНТІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

У статті досліджуються теоретичні аспекти інституту міжнародно-правової відповідальності держави.

Наголошується, що питання актуальності міжнародно-правової відповідальності держави зумовлена недостатнім рівнем її дослідження в міжнародному праві і необхідністю теоретичного обґрунтування сучасної концепції міжнародної відповідальності держав у доктрині міжнародного права, уніфікації.

У науці міжнародного права під міжнародно-правовою відповідальністю розуміються конкретні негативні юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним міжнародно-правового зобов'язання.

*Виокремлено такі ознаки відповідальності, які притаманні сучасній концепції міжнародного права: 1) настає за вчинення міжнародного правопорушення або за шкідливі наслідки дій, ще не порушують норми міжнародного права; 2) спрямована на забезпечення міжнародного правопорядку; 3) пов'язана з негативними для правопорушника наслідками; 4) реалізується в міжнародних правоохоронних відносинах, що виникають між суб'єктом правопорушником (найчастіше державою) та міжнародним співтовариством загалом (у разі порушення норм *jus cogens* та *ergo omnes*). Визначено принципи міжнародно-правової відповідальності, що відображають сутнісні засади міжнародно-правових відносин відповідальності та мають основне значення не лише для права міжнародної відповідальності, а й міжнародного права загалом.*

Зазначено, що механізм застосування міжнародно-правової відповідальності потребує ретельного вдосконалення. Питання міжнародно-правової відповідальності має бути вирішене через нові міжнародні закони, які регулюватимуть міжнародно-правову відповідальність за злочини та внесуть зміни до чинного міжнародного права.

Наголошено, що відповідальність держави є необхідним юридичним засобом забезпечення дотримання норм міжнародного права, засобом їх відновлення. Функціонування інституту міжнародно-правової відповідальності здатне забезпечувати світовий мир і правопорядок у міжнародній системі.

Ключові слова: держава, суверенітет, відповідальність держави, правопорядок, правопорушення, міжнародний злочин.

Постановка проблеми. У реаліях сьогодення міжнародна спільнота все частіше стикається з новими ризиками, глобальними загрозами та викликами міжнародній безпеці. Загрозу становлять: міжна-

родний тероризм, регіональні конфлікти, ризик розповсюдження зброї масового знищення, забруднення навколишнього середовища, міжнародна злочинність, сепаратизм та екстремізм. У міжнародних

відносинах все більше домінують односторонні, військові та силові дії окремих держав з ігноруванням базових і фундаментальних положень Статуту ООН. Зазначене не сприяє забезпеченню міжнародного правопорядку, а навпаки лише послаблює його. У таких умовах особливого значення набуває неухильне дотримання усіма суб'єктами міжнародного права загально визнаних принципів міжнародного права та міжнародно-правових зобов'язань. Актуальним стає пошук ефективних інструментів реагування на сучасні загрози та виклики. Посилюється роль не тільки політичних, а й правових інструментів забезпечення міжнародного правопорядку, серед яких особливе місце займає інститути відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння.

Відповідальність держави є фундаментальним принципом міжнародного права, що впливає із природи міжнародної правової системи, а також із доктрини державного суверенітету і рівності держав [1, с. 74]. Гельсінським актом НБСЄ 1975 року підтверджувалося, що суверенітет здійснюється в рамках міжнародно-правових зобов'язань, взятих на себе державою: «При здійсненні своїх суверенних прав...держави будуть узгоджувати їх зі своїми юридичними зобов'язаннями за міжнародним правом» (ст. X «Добросовісне виконання зобов'язань за міжнародним правом»). Зміст концепції міжнародної відповідальності передбачає взаємну відповідальність держав, що жодним чином не обмежує їх суверенітет [2, с. 36–38].

Згідно з концепцією державного суверенітету, держави беруть участь у міжнародних відносинах, створюють норми міжнародного права, реалізують свої інтереси на міжнародній арені засобами, що не суперечать встановленим принципам та нормам міжнародного права.

Однак, суверенітет держави та її незалежність у зовнішніх зносинах не може надавати необмежену свободу дій у міжнародному спілкуванні, ухилятися від виконання своїх зобов'язань та від відповідальності за вчинення міжнародних правопорушень. Тому у випадку порушення державою норм та принципів міжнародного права, закономірно постає питання

про її відповідальність перед окремими державами чи світовим співтовариством.

Член Комісії міжнародного права ООН Алан Пеллет дотримується думки, що відповідальність взаємодіє з поняттям суверенітету і впливає на його визначення, у той же час повсюдність суверенітету у міжнародних відносинах неминуче впливає на концепцію міжнародної відповідальності. Разом із тим відповідальність глибоко еволюціонувала разом із самим міжнародним правом: відповідальність є наслідком міжнародного права, найкращим доказом його існування та найбільш вірогідним показником його ефективності [1, с. 74].

Принцип суверенної рівності обумовив виокремлення держав в основну групу суб'єктів міжнародного права, відповідно і міжнародної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема міжнародно-правової відповідальності держав, яка є важливою як у теоретичному, так і в практичному аспектах, знайшла відображення у наукових працях таких учених: А. Абасс, Р. Аго, С. Ф. Амерасінг, Д. Анцилотті, Я. Броунлі, Д. Джінкс, А. Зайберт-Фор, К. Іглтон, Б. Конфорті, Дж. Кроуфорд, П. М. Куріс, Д. Макголддрік, С. Оллесон, Л. Оппенгейм, М. Сассолі, М. Шоу та інші.

Вагомий внесок в досліджувану проблематику внесла К. А. Важна у своєму дисертаційному дослідженні «Концепція кримінальної відповідальності держави» (2013). Високо оцінюючи зазначену наукову працю, В. Ф. Антипенко відмічав: «цінність роботи К. А. Важної визначається тим, що проблему кримінальної відповідальності держави вона «реанімує» у сучасних умовах зростання міжнародної насильницької конфліктності, яка продукується чималою мірою державами...» [3, с. 332–339].

Питання міжнародно-правової відповідальності держави досліджували вітчизняні науковці: В. Ф. Антипенко, М. М. Антонович, М. О. Баймуратов, Ю. Ю. Блажевич, М. В. Бурменський, В. А. Василенко, О. В. Задорожній, Н. А. Зелінська, І. І. Лукашук, М. І. Пашковський, В. М. Репецький, Л. Д. Тимченко тощо. Проте аналіз наукових публікацій присвячених дослідженню відповідаль-

ності держав свідчить, що дана проблема залишається дискусійною та остаточно не вирішеною.

Мета статті – дослідження інституту відповідальності держави та його реалізації в сучасному міжнародному праві.

Виклад основного матеріалу. Важливість інституту міжнародної відповідальності держави обумовлена тим, що цей інститут має зміцнювати міжнародний правопорядок, але механізм застосування міжнародно-правової відповідальності потребує ретельного удосконалення, що сприятиме зменшенню кількості «ухилень» держав від відповідальності за міжнародні правопорушення й посиленню «авторитету» міжнародного права [1, с. 75]. На важливості відповідальності держави наголошує П. М. Куріс: «Значення міжнародної відповідальності держави обумовлена тим, що цей інститут є необхідним юридичним засобом забезпечення міжнародного права, більш того – найважливішим елементом його сутності... Право взагалі немислиме без відповідальності за порушення його норм» [4, с. 51].

Проте відсутність єдиного легального визначення «міжнародно-правова відповідальність» та міжнародно-правового акту універсального характеру, який би регламентував відповідним чином інститут відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння призводить до розбіжностей й спорів у взаєминах держав у їх практичній діяльності.

Питання поняття міжнародно-правової відповідальності, її змісту, поняття міжнародних злочинів, їх класифікації, кваліфікуючі ознаки міжнародних злочинів – ось явно невичерпний перелік проблем, які ще не отримали достатньо глибокого дослідження у доктрині міжнародного права. Дослідники міжнародно-правової відповідальності (Х. Аксіолі, П. М. Куріс, Дж. Франко та інші) підкреслюють, що жодна тема міжнародного права так не заплутана і так мало досліджена, як тема розуміння сутності міжнародно-правової відповідальності. Про це також пише І. І. Лукашук: «...проблема міжнародної відповідальності є однією з найбільш складних й недостатньо вивчених». У свою чергу, М. Соренсен вважає, що «жодна інша тема не породжувала стільки

спорів, як тема відповідальності держав» [5, с. 18–19].

Дискусії викликають такі питання, як розмежування міжнародно-правової відповідальності держави та індивіда; питання вини держави; об'єктивної відповідальності держави; особливості застосування обставин, що виключають протиправність діяння держави; кваліфікації діяння як міжнародно-протиправного тощо. Тому проблеми міжнародно-правової відповідальності держави продовжують активно обговорюватися на міжнародному рівні й потребують свого подальшого ґрунтовного вивчення [1, с. 76].

Проблематика міжнародної відповідальності держави нерозривно пов'язана із діяльністю Комісії міжнародного права ООН (КМП ООН). Ще в 1949 році Генеральна Асамблея ООН визнала тему відповідальності держави як одну із значущих. У 2001 р. КМП ООН прийняла 59 статей Проекту «Про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння». Статті стали підсумком кропіткої та наполегливої роботи КМП ООН з кодифікації та прогресивного розвитку особливої галузі міжнародного права, що тривала понад п'ятдесят років. Необхідно відзначити і критичні зауваження, що надходили від держав, у тому числі щодо надто загального змісту статей: «...сучасна робота Комісії характеризується таким високим рівнем абстракції, що проливає мало світла на конкретні суперечки» [6, с. 128–129]. Зазначимо, що деякі навчальні видання зарубіжних авторів з міжнародного права містять спірну оцінку змісту статей: «...прийняття проекту стало можливим лише завдяки тому, що найбільш спірні аспекти були виключені з тексту» [7, с. 101]. Однак, практичну значущість Статей підтверджують посилання на цей документ у рішеннях міжнародних судових установ: Міжнародного Суду ООН; Міжнародного трибуналу з морського права; Міжнародного кримінального суду; груп Всесвітньої організації торгівлі; міжнародних арбітражних трибуналів; Африканського суду з прав людини і народів; Африканської комісії з прав людини і народів; Європейського суду з прав людини; Міжамериканського суду з прав людини; Карибського суду;

Суду Економічного співтовариства західноафриканських держав; Спільного суду Європейського союзу.

При формуванні загальних засад міжнародно-правової відповідальності КМП ООН визначила міжнародну відповідальність держав як «усі форми правових відносин, що можуть виникнути в міжнародному праві у зв'язку з правопорушенням, що вчинене державою, незалежно від того, обмежуються ці відносини правовідносинами між державою, що вчинила неправомірну дію, і державою, яка безпосередньо постраждала, або ж вони поширюються також на інших суб'єктів міжнародного права, і незалежно від того, чи обмежуються ці відносини зобов'язанням винної держави поновити право потерпілої держави та відшкодувати заподіяну шкоду, включають можливість самої потерпілої держави та інших суб'єктів застосувати до винної держави будь-які санкції, передбачені міжнародним правом» [8, с. 249–251].

Варто виокремити такі ознаки відповідальності, які притаманні сучасній концепції МП: 1) настає за вчинення міжнародного правопорушення або за шкідливі наслідки дій, ще не порушують норм МП; 2) спрямована на забезпечення міжнародного правопорядку; 3) пов'язана з негативними для правопорушника наслідками; 4) реалізується в міжнародних правоохоронних відносинах, що виникають між суб'єктом правопорушником (найчастіше державою) та міжнародним співтовариством загалом (у разі порушення норм *jus cogens* та *ergo omnes*) [2, с. 36–39].

Комісія міжнародного права на підставі узагальнення теорії та звичаєвих норм визначила такі принципи міжнародно-правової відповідальності: відповідальність за будь-які міжнародно-правові діяння держави; визначення суб'єктів таких діянь; визначення умов наявності міжнародно-правових діянь; незастосування внутрішнього права для визначення наявності таких діянь [9, с. 312]. Зазначені принципи міжнародної відповідальності відображають сутнісні засади міжнародно-правових відносин відповідальності та мають основне значення не лише для права міжнародної відповідальності, а й міжнародного права загалом.

Юридичними підставами міжнародно-правової відповідальності держав слід вважати міжнародні договори, міжнародний звичай, рішення міжнародних судів, рішення міжнародних (міжурядових) організацій, що є обов'язковими для виконання державами-членами, односторонні міжнародно-правові акти держав, а також рішення міжнародних арбітражних судів. Фактичною підставою міжнародно-правової відповідальності є правопорушення.

Форми відповідальності держави є конкретними способами, за допомогою яких держава виконує обов'язки, що впливають з її відповідальності, і тим самим несе відповідні покарання. У рамках нематеріального виду відповідальності виокремлюють такі форми: репресалії, реторсії, сатисфакції і санкції. Суть матеріальної відповідальності полягає у повній або частковій компенсації матеріальної шкоди, заподіяної міжнародно-протиправним діянням держави. Формами відповідальності цього виду є репарації, реституції і субституції.

Перелік обставин, що виключають протиправність поведінки держави міститься у розділі V Статей про відповідальність держав. Перелік є вичерпним і включає шість обставин: згода держави; контрзаходи; форс-мажор і непередбачений випадок; лихо; стан необхідності; самооборона.

Слід зазначити, що в науці і практиці міжнародного права немає єдності з багатьох важливих питань, що стосуються обставин виключення відповідальності держави. Так, у разі надмірного розширення кола обставин, що виключають міжнародну відповідальність держави, може створитися певна можливість для уникнення відповідальності, а при звуженні цього кола виникають передумови для покладання відповідальності на державу, поведінка якої фактично не складає міжнародного правопорушення.

Обставини, що звільняють від відповідальності, необхідно відрізнити від фактів та дій, які виключають кваліфікацію діяння суб'єкта в якості правопорушення. Серед таких фактів та дій можна назвати:

– згоду потерпілої сторони на здійснення діяння, яке спричинило завдання коди;

– допустимі в рамках міжнародного права дії суб'єкта у відповідь на протиправну поведінку потерпілого (самооборона).

Обставини, що звільняють державу від міжнародно-правової відповідальності, виконують функцію нормативного забезпечення нормального, безперервного функціонування механізму міжнародно-правового регулювання та підтримки міжнародного правопорядку в тих випадках, якщо поведінка держави, зовні підпадає під формулу складу міжнародного правопорушення, кваліфікується як правомірною, оскільки фактично відсутні підстави та передумови що покладають на дану державу відповідальності за міжнародні правопорушення. У цьому сенсі інститут обставин, які звільняють державу від міжнародно-правової відповідальності, тісно пов'язаний з інститутом відповідальності держави за міжнародні правопорушення. Специфіка зв'язку, полягає в тому, що об'єктивним орієнтиром, що дозволяє відмежувати ситуації, коли держава звільняється від міжнародно-правової відповідальності, і ситуації, в умовах яких така відповідальність може бути покладена на дану державу, є облік суб'єктивної сторони складу міжнародного правопорушення, тобто встановлення того, причетна, чи ні, дана держава до діяння, що порушує взяте на себе певне міжнародне зобов'язання щодо відношення до іншого, з точки зору характеру реалізації властивої йому в силу державного суверенітету волі. Отже, якщо поведінка держави, що порушує певні міжнародні зобов'язання, є результатом відсутності неправомірно реалізованої волі цієї держави, то воно не кваліфікується, як міжнародне правопорушення, а це в свою чергу веде до відсутності міжнародно-правової відповідальності держави. Іншими словами, в даному випадку мають місце обставини, які звільняють державу від міжнародно-правової відповідальності [10, с. 330–334].

В Комісії міжнародного права ООН неодноразово обговорювалася концепція злочину держави і кримінальної відповідальності держави. На початковому етапі розробники концепції кримінальної відповідальності держави зосереджували увагу на вчиненні державами злочинів агресії,

геноциду, апартеїду. У подальшому до переліку діянь, за вчинення яких держава підлягає кримінальній відповідальності, були включені злочини проти людяності та воєнні злочини. Перелік воєнних злочинів і злочинів проти людяності зокрема міститься в чотирьох Женевських конвенціях та додаткових протоколах до неї, а також в Римському статуті Міжнародного кримінального суду.

Римський статут виділяє наступні групи міжнародних злочинів: а) злочин геноциду (вбивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, створення нестерпних умов життя, перешкоди дітонародженню, насильницька передача дітей, вчинені з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку); б) злочини проти людяності (вбивство, винищення, оборонення в рабство, депортація або насильницьке переміщення населення і т.п. коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено); с) воєнні злочини (грубі порушення Женевських конвенцій); d) злочин агресії (планування, підготовку, ініціювання або здійснення акту агресії, який в силу свого характеру, серйозності та масштабів являється грубим порушенням Статуту ООН [11].

На сьогодні, у зв'язку із трансформацією тероризму у глобальну загрозу міжнародного масштабу, все більше вчених наголошують на необхідності включення до такого переліку терористичних злочинів. Р. Морозюк наголошує, що однією з найактуальніших проблем притягнення до міжнародно-правової відповідальності є питання притягнення держав до відповідальності за вчинення агресії без винесення рішення про це Радою Безпеки ООН. До складу Ради Безпеки ООН входить 5 постійних членів: КНР, Франція, Росія, Велика Британія, США. Ці держави можуть заблокувати рішення стосовно себе або стосовно питань, коли задіяні їхні інтереси. Згідно з п. п. 2–3 ст. 27 Статуту ООН, рішення Ради Безпеки ООН з процедурних питань вважаються прийнятими, коли за них подані голоси дев'яти членів

Ради з п'ятнадцяти, включаючи голоси всіх постійних членів Ради, що збігаються [8, с. 249–251].

К. А. Важна зазначає, що важливість питання кримінальної відповідальності держави в сучасних умовах зумовлена наступними чинниками. По-перше, міжнародні злочини, які є найсерйознішими і найнебезпечнішими правопорушеннями, зачіпають інтереси всього міжнародного співтовариства держав в цілому і становлять загрозу міжнародному миру та безпеці, вчиняються у більшості випадків державами. Для прикладу, такі міжнародні злочини як агресія, геноцид, апартеїд не могли б мати місця без участі держави, її спланованих дій та політики, вираженої волі й умислу на здійснення певних діянь і досягнення конкретних цілей. По-друге, у кожному окремому випадку за рівнозначні міжнародні злочини призначається різне за змістом і тяжкістю покарання (або взагалі не призначається), на що частіш за все впливають політичні інтереси. Впровадження інституту кримінальної відповідальності держави могло б забезпечити встановлення справедливої відповідальності за міжнародні злочини держав як основних суб'єктів міжнародного права, незалежно від їх цивілізаційного та економічного рівня. Це сприяло б зниженню експансивних намірів деяких розвинених держав і зниженню, таким чином, накалу конфліктності у міжнародному житті. Вказані тенденції могли б сприяти зниженню міжнародної злочинності з боку держав, в т. ч. тероризму. По-третє, кілька розвинених держав сьогодні вже не можуть забезпечити контроль над світовим порядком поодиноці або групою. Доказом втрати монополії на силу у міжнародних відносинах є доступність створення зброї масового знищення та тероризм, що здебільшого застосовується державами, народами і націями, які мають слабкий військово-політичний потенціал і що робить їх можливості співставними з можливостями могутніх економічно розвинутих держав. Контроль за світовим порядком і безпекою сьогодні може бути забезпечений лише міжнародним співтовариством держав у цілому, що може бути реалізовано через інститут кримінальної відповідальності держави [12, с. 485–491].

Концепція кримінальної відповідальності держави широко підтримується у доктрині міжнародного права і має численних прихильників, хоча і має дискусійний характер. Серед найпоширеніших контраргументів науковці виділяють наступні: міжнародна відповідальність носить характер *sui generis*, а не цивільний чи кримінальний, і повинна розглядатись як особливий інститут зі своєю специфікою; держава, порушуючи міжнародно-правові норми, вчиняє не злочин, а делікт, що є явищем зовсім іншої сутності; відсутність у держави вини та умислу, неможливість обмеження принципу державного суверенітету згідно міжнародних стандартів, відсутність чіткої регламентації процесу притягнення держави до кримінальної відповідальності та визначення уповноваженого органу для розгляду даної категорії справ, наявність в міжнародному праві необхідних механізмів для притягнення держави до міжнародно-правової відповідальності. У цілому, як вказує В. Ф. Антипенко, інститут кримінальної відповідальності держави покликаний усунути схильність державних механізмів трансформуватися і реалізовувати «злу» волю індивідів. Йдеться передусім про усунення (як форми кримінального покарання) тих елементів і органів держави, а можливо і державної машини в цілому, які зазнали кримінальної деформації та які здатні інтегруватися в приватну волю і, будучи перетвореними нею в «живу» суб'єктність, втілювати злочинні інтереси і наміри впливових владних сил». Чинний міжнародно-правовий режим відповідальності держави за міжнародні правопорушення в більшості є застосовним лише для регулювання відносин, що виникають внаслідок вчинення державою ординарних міжнародних правопорушень і є недовірливим у випадку вчинення державою міжнародних злочинів [13, с. 236].

Держава як суб'єкт міжнародних правовідносин та актор міжнародних взаємодій цілком вписується у загальнотеоретичні критерії інституту кримінальної відповідальності: 1. Держава здатна вчиняти міжнародні злочини (діяння держави порушують імперативні норми загального міжнародного права (протиправність), зачіпають інтереси всього міжнародного співтовариства держав у цілому

(суспільна небезпека), носять найвищий ступінь небезпеки для міжнародного миру та безпеки і має, відповідно, найтяжчий характер, зважаючи на цінність об'єкта посягання. Діяння держави, які складають чи спричиняють міжнародний злочин, передбачають винний умисел держави (як свідоме обрання злочинної політики та злочинних методів дій для досягнення конкретних цілей), тому що міжнародний злочин не може виникати внаслідок випадковостей чи недогляду посадових осіб, а є результатом продуманої, спланованої політики із залученням практично всього державного механізму). 2. Держава може бути кримінально караною (у межах міжнародно-правового інституту відповідальності держави за міжнародні злочини передбачаються «ординарні» форми відповідальності, які можуть застосовуватись і при реалізації відповідальності держави за прості правопорушення (делікти), а також «надзвичайні» форми відповідальності, які передбачають правомірне тимчасове обмеження суверенітету злочинної держави, а тому можуть застосовуватись лише у межах відповідальності держави за міжнародні злочини). 3. Кримінально-правовий вплив на державу може суттєво зрушити та покращити систему міжнародної безпеки, підвищити ефективність міжнародного права у боротьбі з міжнародними злочинами [13, с. 129–140].

Отже, діючи міжнародно-правові механізми із превенції та боротьби з міжнародними злочинами в більшості випадків не є достатньо ефективними і справедливими у досягненні своїх цілей. Це вказує на необхідність формування нових міжнародно-правових механізмів боротьби з міжнародними злочинами. Сьогодні таким механізмом може стати інститут кримінальної відповідальності держави [14, с. 283].

Висновки і пропозиції. Інститут відповідальності з найдавніших часів і до наших днів є одним із способів забезпечення порядку у міжнародних відносинах. На еволюцію та історичний розвиток норм, що регулюють відповідальність за дії, визнані світовим співтовариством як правопорушення, вказують істотні зміни в правовому інституті відповідальності держав. Так, сучасне міжнародне право

містить положення, яких раніше не було – про міжнародну відповідальність держав за агресію, злочини проти людяності, міжнародний тероризм, апартеїд, екоцид тощо; змінилися також форми реалізації відповідальності.

У науці міжнародного права під міжнародно-правовою відповідальністю розуміються конкретні негативні юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним міжнародно-правового зобов'язання.

Значення міжнародно-правової відповідальності обумовлено тим фактом, що вона є необхідним юридичним засобом забезпечення дотримання норм міжнародного права, засобом їх відновлення. Функціонування інституту міжнародно-правової відповідальності здатне забезпечувати світовий мир і правопорядок у міжнародній системі.

Механізм застосування міжнародно-правової відповідальності потребує ретельного вдосконалення. Питання міжнародно-правової відповідальності має бути вирішене через нові міжнародні закони, які регулюватимуть міжнародно-правову відповідальність та внесуть зміни до чинного міжнародного права.

Список використаної літератури:

1. Грабович Т. А. Сутність міжнародно-правової відповідальності держави як політико-правової цінності. *Публічне право*. 2020. № 2. С. 73–79.
2. Жукорська Я. Сучасна концепція міжнародно-правової відповідальності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3(19). С. 36–39.
3. Антипенко В. Ф. Наукова школа: взаємовплив концепцій міжнародної кримінології і кримінальної відповідальності держав. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 332–339.
4. Курис П. М. Міжнародні правопорушення та відповідальність держави. Вільнюс, 1973. 279 с.
5. Блажевич Ю. Ю. Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Українська академія зовнішньої торгівлі. Київ, 2006. 219 с.
6. Nisuke A. Some Critical Observations on the International Law Commission's Draft Articles on State Responsibility. *Asian YIL*. 1995. P. 128–129.

7. Міжнародне право. Volkerrecht. Вольфганг Граф Вітцтум та ін. 2-ге вид. Одеса : Інфотропик Медіа, 2015. С. 819.
8. Морозюк Р. Відповідальність держав у міжнародному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 249–251.
9. Міжнародне право : навч. посіб. / М. В. Буроменський та ін. Київ, 2006. 336 с.
10. Панфілова Ю. М., Шурупова О. О. Обставини, що виключають відповідальність держав. *Молодий вчений*. 2021. № 3. С. 330–334.
11. Римський статут міжнародного кримінального суду 1998 р. URL: [http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf) (дата звернення 22.09.2023).
12. Важна К. А. Концепція кримінальної відповідальності держави у доктрині міжнародного права. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 485–491.
13. Важна К. А. Зміст концепції кримінальної відповідальності держави. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2019. Вип. 4. С. 129–140.
14. Важна К. А. Концепція кримінальної відповідальності держави: можливість реалізації в сучасному міжнародному праві : монографія. Київ : Ліра-К, 2017. 292 с.

Gradeckaja N. The states responsibility as a guarantee of international law and order

The article explores the theoretical aspects of the institute of international legal responsibility of the state.

It is noted that the question of the relevance of the state international legal responsibility is due to the insufficient level of research in international law. There is a need for a theoretical justification of the modern concept of international state responsibility the doctrine of international law. Also, there is a need to unify legal terminology regarding liability issues. In the science of international law, international legal responsibility refers to specific negative legal consequences that occur for the subject of international law. The following signs of responsibility are allocated, which are inherent in the modern concept of international law: 1) comes for the commission of an international offense or for the harmful consequences of actions not yet violated international law norms; 2) aimed at ensuring international law and order; 3) is associated with negative consequences for the offender; 4) implemented in international law enforcement relations, arising between the subject offender (most often the state) and the international community as a whole (in case of violation of the norms of jus cogens and ergo omnes).

The principles of international legal responsibility, reflecting the essential principles of international legal relations of responsibility and are fundamental not only to the law of international responsibility, but also international law in general.

It is specified that the mechanism of application of international legal responsibility requires careful improvement.

Issues of international legal responsibility must be resolved through new international laws, which will regulate international legal responsibility for crimes and will amend existing international law. It was emphasized that the responsibility of the state is a necessary legal means of ensuring compliance with the norms of international law, a means of their restoration. The functioning of the institute of international legal responsibility is capable of ensuring world peace and law and order in the international system.

Key words: state, sovereignty, state responsibility, law and order, offense.